

Бояківська Іванна,

аспірантка кафедри психолого-педагогічних дисциплін
Національного університету «Острозька академія»
(м. Острог)

ОБДАРОВАНІСТЬ ЯК ВИБІР: ТРУДНОЩІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Аналізуються психологічні труднощі обдарованих дітей. Розглядається обдарованість як вибір у підлітковому віці. Зазначаються основні способи підтримки обдарованих підлітків у процесі самовизначення.

Ключові слова: обдарованість, підлітковий вік, самовизначення, вибір.

Анализируются психологические трудности одаренных детей. Рассматривается одаренность как выбор в подростковом возрасте. Указываются основные способы поддержки одаренных подростков в процессе самоопределения.

Ключевые слова: одаренность, подростковый возраст, самоопределение, выбор.

Analyzes the psychological difficulties of gifted children. An endowment as a adolescence. Indicate the main ways to support gifted adolescents in the process of self-determination.

Key words: gifted, adolescence, self-selection, choice.

Велика увага до проблеми обдарованості з одного боку зумовлена суспільними потребами в неординарній, творчій особистості, а з іншого – проблемами соціальної самореалізації та професійного самовизначення обдарованих дітей.

Сучасна діяльність потребує високої активності, великого діапазону вмінь, здатності до нестандартного мислення та поведінки. Проте складається враження, що вчених переважно цікавить фактор феномену обдарованості, способи підсилення її проявів, а не сама дитина, наділена насправді цією тяжкою ношею – обдарованістю, талантом.

Феномен обдарованості не можна трактувати однозначно. Адже це високий рівень загального та інтелектуального розвитку, пізнаваль-

них та спеціальних здібностей, де разом з тим спостерігаються досить серйозні труднощі в становленні власного Я, самореалізації та соціалізації обдарованої дитини.

К. Г. Юнг охарактеризував обдарованість як явище, що не тільки компенсується певною неповноцінністю в іншій сфері, але й порою йде поруч з паталогічним дефектом [8]. Таким чином, дитяча обдарованість являє собою комплексну категорію, в якій сфокусовані різноманітні, іноді гостро суперечливі особливості особистості.

Виокремимо ряд особливостей обдарованих дітей, що впливають на нелегкий шлях їх становлення і самореалізації:

Труднощі в пошуку близьких по духу друзів;

Проблеми в спілкуванні з ровесниками (Часто проявляється у конформності, повним підстроєнням під інших. В більшості випадків для обдарованих характерним є втеча від проблеми, а не спроба її вирішити. Вони зустрічаються з нерозумінням та неприйняттям їх особливої винятковості з боку ровесників);

У високообдарованих дітей зустрічаються труднощі в емоційному розвитку. В складних ситуаціях вони демонструють інфантильну реакцію, критичні зауваження у їх бік викликають сльози, будь-який неуспіх призводить до відчаю. Їм дуже складно долати невдачі.

Проблеми з фізичним розвитком. Уникають фізичних навантажень, часто фізично слабкі (не стосується спортивно обдарованих);

Проблема вольових навиків, саморегуляції. (обдаровані схильні займатися виключно цікавою для них діяльністю, яка складає суть їхньої обдарованості);

Знижена навчальна мотивація у контексті високої навчальної успішності. Для обдарованих домінуючою є пізнавальна мотивація, вони не орієнтуються на оцінки.

Труднощі з професійним самовизначенням Особливо, якщо специфіка їхнього таланту не має відображення у доступних для нього професіях, якщо батьки не підтримують у професійному виборі.

Названі труднощі заважають ефективній самоактуалізації, стають джерелом особистісних проблем та психосоматичних захворювань внаслідок переживання відчуття «втраченості» себе, непотрібності, краху очікувань, конфлікту між самооцінкою та рівнем домагань і оточуючою дійсністю.

Ймовірно, з цієї причини лише невелика частина обдарованих в дитинстві дітей виправдовують покладені на них надії та ефективно реалізують себе в особистісній та професійній сфері.

Важливо про дану проблему говорити саме в контексті підліткового віку. Адже в цей час формується самоствавлення, особистісне та професійне самовизначення. Підліток вибирає яким йому бути.

Самовизначення – це процес і результат вибору особистістю власної позиції, цілей та засобів самовираження в конкретних обставинах життя, основний механізм набуття та проявів людиною власного Я. це також здатність визначити себе у світі, зрозуміти себе та свої можливості, усвідомити своє місце та призначення в житті, у вибраній сфері діяльності, в особистому житті, кар'єрі, соціумі.

П. Г. Щедровицький вбачає смисл самовизначення у здатності людини будувати саму себе, свою індивідуальну історію, в умінні постійно переосмислювати свою власну сутність. Дитина в підлітковому віці розуміє свою відмінність від інших, аналізує свої переваги й недоліки, усвідомлює проблеми, які з цим пов'язані [9].

Часто підлітки сприймають свою обдарованість як тягар, вони помічають, що особливі здібності створюють їм особливі проблеми. Тому вибирають відмовитись від своєї обдарованості. Вони хочуть бути такими, як ровесники, не бути ізольованими, не ставати предметом насмішки заздрісників. Якщо в цей ключовий момент обдаровані підлітки не отримують підтримку і розуміння батьків – вони вибирають піти шляхом уникнення труднощів. І вбачають це у зреченні власної обдарованості.

Як же відбувається цей вибір? Перш ніж здійснити вибір, суб'єкт повинен зазнати так званого психологічного роздвоєння, яке проявляється у внутрішньому діалозі стосовно проблеми, що його турбує. Другий етап можна означити як сам факт вибору, де відбувається пригнічення, відсторонення однієї із альтернатив, за рахунок чого вивільняється інша. Вибір звільняє від роздвоєності. Особистість в умовах невизначеності, скрутного вибору додає від себе дещо негативне та той бік терезів, котрий завдяки цьому схиляється донизу. Таким чином, у розумінні дитини, з одного боку терезів обдарованість як набір проблем, а з іншого – відсутність обдарованості і відповідно відсутність проблем. Підлітка схиляють до вибору труднощі, з яким він стикається в контексті обдарованості.

Підлітковий вік – період появи волі та особистісного вибору, час трансформації дитячої спонтанності в свободу. Підліток стає суб'єктом вольової сфери. По відношенню до своєї поведінки та внутрішнього світу він є над ситуативним, ініціативним, здатним осмислювати свої внутрішні психологічні характеристики. Воля стає орга-

ном виборі. Але дитина ще потребує зовнішньої детермінації ситуації вибору. Тому важливою є соціальна ситуація, в якій знаходиться дитина, її сім'я, референтна група.

С. А. Капустін у своїх дослідженнях зазначає, що причиною невротичних захворювань є полярність оціночних позицій людини в ситуації вибору. Полярність оціночної позиції означає, що людина визнає для себе реалізацію тільки певних життєвих вимог та обезцінює реалізацію протилежних [4]. Дитина в ситуації вибору бачить лише два варіанти: бути обдарованою і жити з усіма проблемами, що веде за собою обдарованість, або бути не обдарованою і жити без цих проблем. В такому випадку для дитини потрібна допомога психолога, який допоможе наблизити ці полярності, повернути її в ситуацію невизначеності, протиріччя. Важливо дослідити, названі полярності нав'язані дитині її соціальним оточенням чи зпродуковані внутрішньо. Потрібно намагатися відновити цілісність сприйняття себе дитиною.

Виходячи із вищеназваних специфічних проблем обдарованих дітей, очевидно, що вони гостро відчують нестачу підтримки зовнішнього середовища, розуміння батьків, прийняття однолітків. У період дорослішання та визначення свого місця в житті їм не вистачає впевненості, віри в себе і свої унікальні можливості.

Тому так значимо в роботі з обдарованими робити акцент на формування вмінь, здатних нівелювати труднощі, які несе в собі обдарованість. Потрібно своєчасно задати вектор подальшої реалізації видатних здібностей задля уникнення їх загасання.

Важливо звернути увагу на слова К. Г. Юнга [8], в яких йдеться про те, що «великі обдарування – це найпрекрасніші і найнебезпечніші плоди на дереві людства; вони ростуть на найтонших вітках, котрі дуже легко обламуються».

Тому до обдарованих підлітків потрібен особливий підхід, суть якого має полягати у «примиренні» всіх сторін обдарованої дитини. Потрібно сформулювати уявлення про обдарованість, як про можливість необмеженого особистісного росту. Таким дітям необхідно допомогти подолати страх своєї унікальності, відмінності від інших, вселити в них довіру до себе та віру у власні здібності. Окремого підходу потребує робота з батьками та близьким оточенням обдарованих. Суть якого повинна полягати у проведенні глибокої роз'яснювальної роботи щодо всіх тонкощів психіки обдарованої дитини, способів поведінки та реагування на неї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богоявленская, Д.Б. [Текст] / Д.Б.Богоявленская. – Основные современные концепции творчества и одаренности. – М.: Молодая гвардия, 1997. – С. 328 – 348.
2. Гинзбург, М.Р. [Текст] / М. Р. Гинзбург. – Психологическое содержание личностного самоопределения. // Вопросы психологии. 1994. – №3. С.43-52.
3. Исаева, О.М. [Текст] / О.М. Исаева. – Психологические характеристики личностного выбора старшеклассников в условиях профильного обучения : диссертация кандидата психологических наук : 19.00.13. – Тамбов, 2006. – С.128.
4. Капустин, С. А. [Текст] / С. А. Капустин Проблема механизмов образования невротических симптомов // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14. Психология, 1993. – № 1. – С. 24-31.
5. Кулемзина, А.В. [Текст] / А. В. Кулемзина. – Одаренные дети как группа риска по формированию невротического состояния // Сибирский психологический журнал. – 2003. – №18. – С.105-110.
6. Лейтес, Н.С. [Текст] / Н.С.Лейтес. – Психология одаренности детей и подростков. – М.: Издательский центр «Академия», 1996. – 416 с.; С. 187 – 195.
7. Слободчиков, В.И. [Текст] / Основные ступени развития субъектности человека // Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: Учебное пособие для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. С. 212-385.
8. Юнг, К. Г. [Текст] /К. Г. Юнг. – Феномен одаренности // Что такое одаренность / Под ред. А.М. Матюшкина, А.А. Матюшкиной. – М.: ЧеРо, 2006. – С.23.
9. Школа культурної психології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shkp.ru/lib/archive/second/2001-1/6> : 06.12.2012. – Загол. з екрану.